

Czy należy chronić dzieci przed książkami?

Paul, M., Zając, M. (2022). *Otwarci / ostrożni / niezdecydowani. Opinie i postawy bibliotekarzy względem kontrowersyjnych książek dla dzieci*. Wydawnictwo Naukowe i Edukacyjne SBP.

Abstrakt:

Artykuł recenzyjny omawia książkę Magdaleny Paul i Michała Zająca *Otwarci / ostrożni / niezdecydowani. Opinie i postawy bibliotekarzy publicznych względem kontrowersyjnych książek dla dzieci* (2022). Monografia przedstawia postrzeżenie przez pracowników i pracowniczki bibliotek publicznych dla dzieci i młodzieży w Polsce wybranych publikacji poruszających potencjalnie kontrowersyjne tematy, a przeznaczonych dla młodych odbiorców. Zaprezentowane zostały w niej także przypadki ograniczania dostępu do wybranych kontrowersyjnych książek w bibliotekach. Artykuł stanowi rekapitulację wyników badań, ze szczególnym uwzględnieniem przedstawionych w książce prywatnych doświadczeń bibliotekarzy oraz możliwych działań związanych z kontrowersyjnymi książkami.

Słowa kluczowe:

bibliotekarze, biblioteki, cenzura, *gatekeeping*, literatura dla dzieci, Magdalena Paul, Michał Zając, tabu

Should Children Be Protected from Books?

Paul, M., & Zając, M. (2022). *Otwarci / ostrożni / niezdecydowani. Opinie i postawy bibliotekarzy względem kontrowersyjnych książek dla dzieci*. Wydawnictwo Naukowe i Edukacyjne SBP.

Abstract:

The review article discusses the book *Otwarci / ostrożni / niezdecydowani. Opinie i postawy bibliotekarzy publicznych względem kontrowersyjnych książek dla dzieci* [Open-minded / Cautious / Hesitant: Public Librarians' Opinions and Attitudes

* Justyna Morawska – mgr, pracuje w Bibliotece Narodowej, gdzie na stanowisku kustosa zajmuje się koordynacją katalogowania literatury dla dzieci i młodzieży. Recenzuje publikacje dla tych grup wiekowych na łamach miesięcznika *Nowe Książki*. Kontakt: justyna.k.morawska@gmail.com.

Toward Controversial Children's Books] by Magdalena Paul and Michał Zajac (2022). The monograph explores how employees of public libraries for children and young adults in Poland perceive potentially controversial children's books. It also highlights instances where access to specific controversial books in libraries was limited. The article provides a recapitulation of the research findings, especially focusing on the private experiences of librarians and possible actions related to controversial books.

Key words:

librarians, libraries, censorship, gatekeeping, children's literature, Magdalena Paul, Michał Zajac, taboo

„**B**ibliotekarze powinni wykazywać kompetencje kulturowe i nie pozwalać, aby osobiste postawy i opinie decydowały o tym, które dzieci w lokalnej społeczności są obsługiwane, jakie programy są oferowane, lub w jaki sposób wybierane, wyświetlane i udostępniane są zbiory biblioteki” (Rankin, 2018, s. 11). Wbrew pozorom przywołany fragment nie odnosi się do żadnego ze sporów na temat dziecięcych książek poruszających kontrowersyjne tematy, których coraz więcej pojawia się ostatnio na rodzimym rynku wydawniczym. Cytat zaczerpnięto z *Wytycznych IFLA dla bibliotek obsługujących dzieci w wieku 0–18 lat*, dokumentu, który ukazał się w 2018 roku i stanowi zbiór wartościowych wskazówek oraz praktyk dla pracowników i pracowniczek bibliotek dla dzieci: od misji bibliotek, przez kwestie finansowania oraz gromadzenia, aż po sugestie dotyczące umeblowania i oświetlenia placówek. Jak się wydaje, słowa te mogłyby także stać się mottem publikacji *Otwarcia / ostrożni / niezdecydowani: opinie i postawy bibliotekarzy względem kontrowersyjnych książek dla dzieci* autorstwa Magdaleny Paul i Michała Zajaca, która ukazała się w 2022 roku w serii *Biblioteki – Dzieci – Młodzież* Wydawnictwa Naukowego i Edukacyjnego Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich.

Książka stanowi efekt badania przeprowadzonego w 2020 roku w grupie 393 pracowników i pracowniczek bibliotek publicznych różnego typu i ulokowanych w różnej wielkości miejscowościach (wojewódzkich, powiatowych, gminy miejskiej, wiejskiej, miejsko-wiejskiej oraz powiązanych z biblioteką szkolną lub instytucją kultury). Jak piszą sami autorzy, celem przeprowadzonych badań była przede wszystkim eksploracja tematu kontrowersyjnych publikacji dla niedorosłych odbiorców i ich funkcjonowania w bibliotekach dla dzieci: kwestia, która stanowi stosunkowo popularny temat w zagranicznej literaturze bibliologicznej, w Polsce jednak nie doczekała się jeszcze wystarczającego opracowania (Paul, Zajac, 2022, s. 10).

Publikacja została podzielona na cztery części. Najważniejszy fragment pierwszego, wprowadzającego rozdziału wskazuje i krótko opisuje sześć tak zwanych „książek wskaźnikowych”, czyli poruszających szeroko pojęte kontrowersyjne tematy publikacji dla dziecięcych odbiorców, o które pytani byli ankietowani bibliotekarze. Są to następujące utwory: *O małym krecie, który chciał wiedzieć, kto mu narobił na głowę* (Holzwarth, Erlbruch, 1989/2015), *Żołnierze wyklęci* z serii *Kolorowanki patriotyczne* (Korpyś, Ginalska, Wiśnicka, 2017), *Król i król* (de Haan, Nijland, 2000/2010), czyli postmodernistyczny retelling baśni o księciu, który zamiast w księżniczce zakochuje się w innym księciu, picturebook przedstawiający historię transpłciowej dziewczynki *Mam na imię Jazz* (McNichols, Jennings, Herthel, 2014/2019), oraz książki *Włosy mamy* (Dahle, Nyhus, 2007/2010) i *Zły pan* (Dahle, Nyhus, 2007/2013) opowiadające kolejno o depresji rodzica i o przemoc domowej. W powyższym zbiorze znalazło się pięć zagranicznych książek obrazkowych tłumaczonych na język polski oraz jedna książka do kolorowania polskich autorów. Wszystkie publikacje powstały w XXI wieku, można tu zatem mówić o najnowszej literaturze dla dzieci, choć jednocześnie z pewnością zdążyły już dotrzeć do znacznej grupy czytelników – autorzy *Otwartych / ostrożnych / niezdecydowanych* przywołują reakcje wywołane przez niektóre z wymienionych książek pojawiające się w wywiadach, na łamach czasopism i blogów literackich.

Dalsza część pierwszego rozdziału przedstawia w dwunastu zwięzłych punktach rekapitulację najważniejszych ustaleń całej pracy. Wśród nich najbardziej znaczący wydaje się ten, w którym zostało opisane tytułowe rozróżnienie. Mianem „otwartych” bibliotekarzy autorzy określają tych, którzy w większości akceptują stwierdzenie, że omawiane publikacje powinny być dostępne dla wszystkich użytkowników bibliotek i sprzeciwiają się „cenzurze” zbiorów. Grupa „ostrożnych” częściej dopuszcza istnienie ograniczeń w udostępnianiu zbiorów najmłodszym użytkownikom bibliotek oraz uważa niektóre z kontrowersyjnych tematów za nieodpowiednie w literaturze dla dzieci. Z kolei „niezdecydowani” to ci bibliotekarze, którzy w przeprowadzonych przez autorów pracy badaniach udzielali najczęściej odpowiedzi neutralnych („nie wiem / nie mam zdania”). Trudno mieć jakiegokolwiek uwagi do przyjętych określeń – niezależnie od poglądów i prywatnego stanowiska autorów badań, zarówno „otwartość”, jak i „ostrożność” są w powszechnym rozumieniu pozytywnymi cechami, a wszystkie grupy zostały opisane w tym rozdziale i w końcowej części badań z zachowaniem obiektywizmu.

Drugi rozdział rozpoczyna się omówieniem określeń, które stanowią terminy kluczowe dla publikacji: „norma społeczna”, „tabu” oraz „kontrowersja”. Przydatne narzędzie stanowi opracowana przez badaczy tabela, w której

zostały wymienione tematy społecznie kontrowersyjne zaczerpnięte z analiz przeprowadzonych przez Centrum Badania Opinii Społecznej z ostatnich dziesięcioleci (Paul, Zając, 2022, s. 32). Autorzy nie narzucali ankietowanym odgórnie definicji kontrowersyjnych tematów, tabela pozwala zatem czytelnikowi na zarysowanie społecznego funkcjonowania rozumienia „kontrowersyjności”. Szeroko pojęte „kontrowersyjne tematy” zostały także opisane w kontekście literatury dla młodych odbiorców. Kolejny podrozdział przedstawia przegląd amerykańskich i polskich publikacji, w których poruszana jest kwestia wolności dostępu do zbiorów i zasobów bibliotecznych: to m.in. wspomniane już *Wytuczne IFLA dla bibliotek obsługujących dzieci w wieku 0–18 lat* (Rankin, 2018) i *Kodeks etyki IFLA dla bibliotekarzy i innych osób zatrudnionych w sektorze informacyjnym* (Garcia-Febo et al., 2012), a także dokumenty uchwalone przez American Library Association, a z polskich przykładów – artykuły Zbigniewa Żmigrodzkiego (1996) i Janusza Dunina (1992).

Ważny fragment drugiego rozdziału stanowi konstatacja, że choć środowisko amerykańskie przoduje w liczbie publikacji mających podkreślać znaczenie nieograniczonego dostępu najmłodszych czytelników do całego księgozbioru, to jednak właśnie tam mają miejsce częste i głośnie przypadki wprowadzania ograniczeń w bibliotekach. Ciekawy przykład stanowi opis corocznej kampanii „Banned Book Weeks”, w czasie której nagłaśniane są przypadki „cenzurowania” zbiorów bibliotecznych – bibliotekarze i czytelnicy mogą wówczas zapoznać się z publikacjami, które stały się obiektem działań cenzorskich i powodami ograniczania dostępu do nich. Dla porównania został opisany również „Tydzień Zakazanych Książek”, czyli polski odpowiednik „Banned Book Weeks”. Co ciekawe, efektem polskiej akcji było w wielu bibliotekach... przypomnienie sobie zapomnianych, niegdyś kontrowersyjnych książek, jak *Pamiętnik narkomanki* Barbary Rosiek (1985), zabrakło zaś, zdaniem autorów, odniesień do bieżących przypadków ograniczania dostępu do publikacji. Paul i Zając przywołują właśnie te niedawne przykłady interwencji w udostępnianie zbiorów w polskim środowisku bibliotecznym – przede wszystkim opisywane na łamach prasy, głośnie ze względu na polaryzujące społecznie tematy przypadki wycofania niektórych publikacji ze zbiorów, odwoływania warsztatów poświęconych kontrowersyjnym książkom dla dzieci czy rzekomego umieszczania kontrowersyjnych publikacji na „tajnych” półkach.

Trzeci i czwarty rozdział pracy przedstawiają kolejno metodologię badań oraz ich przebieg i wyniki. W pracy zostały wykorzystane narzędzia metodologiczne z dziedzin informacji naukowej i bibliotekoznawstwa oraz socjologii, autorzy badań nie zajmowali się zaś kwestiami literaturoznawczymi – a zatem nie odwoływali się do kwestii krytyki literackiej omawianych pozycji. Metodyka

badania zakładała nieprezentowanie ankietowanym żadnej określonej definicji „kontrowersyjności”, tak aby zasięg tego pojęcia mógł zostać określony przez same odpowiedzi – co, jak się wydaje, sprawdziło się w praktyce: najciekawszą część książki stanowią bowiem właśnie otwarte odpowiedzi bibliotekarzy.

Interpretacja wyników tej części badań, która odnosi się do „książek wskaźnikowych”, nie zaskakuje. Czytelnik dowiaduje się m.in., że osoby młodsze, z wyższym wykształceniem i z większych miejscowości oceniają omawiane kontrowersyjne publikacje przychylnie. Jednym z najważniejszych wniosków z ankiety wydaje się ten, że osoby znające wskazane przez badaczy publikacje również oceniały je bardziej pozytywnie, co każe przejść do najbardziej chyba problematycznej kwestii całej publikacji. Jest nią duża liczba odpowiedzi beztreściowych, a także wysoki poziom nieznamomości książek przywoływanych w badaniu. Średnio 65,5% badanych nie знаło „książek wskaźnikowych”. Tak wysoki procent odpowiedzi stanowi chyba element pozostawiający największy niedosyt – okazuje się bowiem, że zapowiadane w tytule opinie bibliotekarzy względem kontrowersyjnych książek dla dzieci... nie istnieją, ponieważ „książki wskaźnikowe” pozostają im nieznanne. Być może w przypadku niektórych kontrowersyjnych tematów lepszym wyborem byłyby inne publikacje – jak w przypadku książki o żołnierzach wyklętych, którą z łatwością można było zastąpić inną, lepiej znaną i bardziej „literacką” pozycją poruszającą wybrany temat historyczny. Z pewnością jednak nie było to możliwe w przypadku wszystkich omawianych tematów: książka *Mam na imię Jazz* jest, może obok wspomianej również w pracy Paul i Zajęca książki *Kim jest ślimak Sam?* Marii Pawłowskiej i Jakuba Szamałka (2015), jedną z pierwszych tak popularnych publikacji dla najmłodszych czytelników na temat transpłciowości. Szeroko pojęte wątki dotyczące tożsamości płciowej i seksualnej są coraz chętniej omawiane w literaturze dla młodych odbiorców, jest to jednak zmiana, która nastąpiła na przestrzeni ostatnich lat – jeśli nie miesięcy – i objawia się przede wszystkim w publikacjach przeznaczonych dla nieco starszych czytelników: nastolatków oraz młodych dorosłych. Najprościej byłoby stwierdzić, że „wina” leży po stronie bibliotekarzy, w tej kwestii jednak również należałoby wykazać się ostrożnością w wyciąganiu wniosków. Nie ulega wątpliwości, że pracownicy i pracowniczki bibliotek powinni znać udostępniane przez nie zbiory, warto jednak pamiętać, że zapoznawanie się z nimi następuje tak naprawdę głównie w czasie wolnym od obowiązków, których – szczególnie w niewielkich bibliotekach – jest dużo. Inną wartą przemyślenia kwestię stanowi fakt, że niektóre z omawianych publikacji (*O krecie...*, *Włosy mamy*, *Zły Pan*, *Król i król*) ukazały się w mniejszych wydawnictwach i choć z różnych powodów wywołały rozgłos na poziomie krajowym, to w powszechnej świadomości mogły mimo

wszystko pozostać raczej ciekawostką wydawniczą niż przystępną lekturą, na którą warto przeznaczyć część bibliotecznego budżetu. Nie ulega wątpliwości, że praca Paul i Zająca zyskałaby, gdyby omawiane publikacje były lepiej znane bibliotekarzom – szczególnie w świetle wniosku z badań, który wskazuje, że znajomość książki mogła mieć wpływ na ocenę tematu.

W dalszej części publikacji zwraca uwagę sposób formułowania pytań badawczych oraz wniosków. W przeważającej mierze przedstawione opracowania są jasne, czytelne i nie budzą wątpliwości, zdarzają się jednak wyjątki. Przykład może stanowić tabela przedstawiona na stronach 113–115 zatytułowana *Tematy, które powinny lub nie powinny pojawiać się w książkach dla dzieci – odpowiedzi na pytania otwarte*. Zostały w niej przedstawione wymieniane przez bibliotekarzy tematy potencjalnie kontrowersyjne wraz z liczbą wystąpień w wypowiedziach; z tabeli nie wynika jednak, czy według ankietowanych tematy te powinny, czy nie powinny pojawiać się w książkach dla dzieci i czy ta kwestia była w ogóle przedmiotem badania. Skoro ten zbiór tematów stanowi po prostu katalog zagadnień potencjalnie kontrowersyjnych w literaturze dla dzieci wskazanych przez osoby pracujące w bibliotekach, to może taka nazwa byłaby bardziej trafna. Inną kwestię stanowi samo powtarzanie stwierdzenia, czy dane tematy **powinny** być obecne w książkach dla niedorosłych odbiorców – przy czym jest to raczej szczegół afektywny niż semantyczny. W pierwszej chwili czytelnikowi opracowania może wydać się oczywiste, że „otwarty”, nowoczesny bibliotekarz **powinien** dopuszczać myśl, iż w książkach dla dzieci pojawiają się zróżnicowane, niekiedy również bardzo kontrowersyjne tematy. Im dłużej czyta się jednak pytania zadawane w badaniu, tym bardziej można mieć wątpliwości. Czy w książkach dla najmłodszych **powinien** pojawiać się motyw przemocy albo molestowania seksualnego dzieci? Czy raczej są to motywy ważne, niezbędne – ale z zastrzeżeniem, że temat zostanie ujęty w sposób odpowiedni dla dziecięcych odbiorców? W tym kontekście szczególnie ważny, jeśli nie najważniejszy w całej publikacji okazuje się fragment badań, w którym osoby ankietowane miały możliwość wyrażenia własnych, dłuższych opinii na poruszone tematy. Pytania w tej części dotyczyły tego, czy bibliotekarze sami spotkali się z działaniami prowadzącymi do ograniczenia dostępu do kontrowersyjnych publikacji oraz tego, co dokładnie wzbudzało kontrowersje w publikacjach. Istniała także możliwość opisu własnych doświadczeń związanych z ograniczaniem dostępu do publikacji w bibliotekach. Ta część badań okazuje się szczególnie ciekawa i wartościowa.

Czytając jedynie część zawierającą interpretację odpowiedzi i zestawiając ją chociażby z wytycznymi IFLA dla bibliotek, łatwo pokusić się o uogólnienie, że „ostrożni” bibliotekarze to najprawdopodobniej osoby o konserwatywnych

poglądach, religijne, z mniejszych miejscowości. Dłuższe fragmenty rzucają jednak zdecydowanie więcej światła na odpowiedzi ankietowanych i osadzają je w wartym uwagi kontekście. Z jednej strony rzeczywiście ukazują przypadki, w których doszło do wycofania z księgozbioru przez osobę głęboko wierzącą książki zawierającej wątek magiczny (Paul, Zając, 2022, s. 174). Inna wypowiedź prezentuje jednak przykład niezwrócenia książki przez rodzica z powodu zbytnej kontrowersyjności (wypowiedź dotyczyła powieści *Mała Nina* autorstwa Sophie Scherrer z 2014 roku, w której w jednym z rozdziałów ośmioletnia bohaterka nadepnęła na hostię, którą chciała zabrać do domu – książka wzbudziła w Polsce wiele kontrowersji jako nakłaniająca do profanacji). W tej sytuacji łatwiej wyobrazić sobie, że „ostrożność” części ankietowanych może wynikać nie z prywatnych przekonań czy nieznamości omawianych w drugim rozdziale pracy dokumentów i standardów, a z własnych (negatywnych) doświadczeń w pracy, znajomości lokalnego środowiska czy kontroli przez pracodawcę lub organy prowadzące – co oczywiście nie zmienia jednak faktu, że najważniejszy powinien być w tej sytuacji młody czytelnik. Przywołane są także wypowiedzi jednoznacznie opowiadające się przeciwko jakimkolwiek formom ograniczania dostępu do zbiorów, a także cytaty mówiące o sytuacjach, w których bibliotekarze spotykali się z działaniami cenzorskimi u współpracowników i współpracowniczek i oceniali je zdecydowanie negatywnie. Jedna z osób ankietowanych pisze wprost o tym, że wykluczyła ze zbiorów książkę, która była „antyrodzinna” – pokazywała niechęć rodziców wobec dzieci i dzieci wobec rodziców (s. 171). Jak zatem można zauważyć, wypowiedzi te pokazują szerokie spektrum sytuacji, w których dochodzi do ograniczania dostępu do zbiorów, ale również rozbudowany przekrój „kontrowersji” – mowa tu bowiem nie o książce dotyczącej magii, choroby czy nieheteronormatywności, a zwyczajnie potencjalnie nieprzyjemnej dla młodych odbiorców oraz ich opiekunów.

Warto przyjrzeć się jeszcze jednej kwestii, która została zasygnalizowana w pracy Paul i Zająca, choć nie jest to uwaga do samej książki, a raczej potencjalny przyczynek do kolejnych studiów na temat funkcjonowania bibliotek publicznych. Mowa tu o wyjątkowo dużym poparciu wśród bibliotekarzy koncepcji udostępniania wybranych publikacji za zgodą rodzica lub opiekuna (ponad połowa badanych zgodziła się z taką propozycją). W zestawieniu z wypowiedziami bibliotekarzy można zrozumieć, skąd wynika taki pomysł: jest to forma całkowitego przeniesienia odpowiedzialności za wybór lektury dla dziecka na rodzica lub opiekuna. Jak jednak miałyby to wyglądać w praktyce? Czy w bibliotekach pojawiłyby się działy „ksiąg zakazanych”, wyglądających bardzo podobnie do publikacji ogólnodostępnych czytelnikom, ale z pewnego

powodu udostępnianych po okazaniu zgody rodzica lub dowodu osobistego? Czy ograniczenie byłoby stosowane tylko do pewnego wieku, a jeśli tak – jakiego? Czy szesnastolatek również nie byłby w stanie samodzielnie wypożyczyć popularnej powieści, w której pojawia się osoba homoseksualna lub transpłciowa? Problematyczna mogłaby także okazać się sytuacja, w której dziecko chciałoby uzyskać dostęp do publikacji o przemocy w rodzinie, ale potrzebowałoby do tego zgody potencjalnie przemocowego rodzica lub opiekuna. Ten temat zdecydowanie wymaga zgłębienia, co jest propozycją wysuniętą w kierunku tyleż autorów opracowania, co środowiska bibliotekoznawczego w ogóle.

Na marginesie można pokusić się o stwierdzenie, że tak naprawdę jedyną z omawianych publikacji, w kontekście której ewentualnie uzasadniona byłaby kontrola rodzicielska, jest książka *Żołnierze wyklęci* z serii *Kolorowanki patriotyczne* – co ciekawe, właśnie ta książka została uznana przez bibliotekarzy za najmniej kontrowersyjną (Paul, Zajęc, 2022, s. 24). Celem kontroli rodzicielskiej w przypadku tej publikacji byłaby nie „ochrona” najmłodszych czytelników, a raczej umożliwienie rodzicom i opiekunom przedstawienia tego tematu w przyjętym przez siebie kontekście, a jednocześnie uwolnienie bibliotekarzy od odpowiedzialności za sposób prezentacji tej kontrowersyjnej historycznie tematyki i uchronienie ich przed uwagami ze strony rodziców i opiekunów – uwagami, o których zresztą wspominają sami badani; jako powód wykluczenia książki jedna z badanych osób pracujących w bibliotece podała: „[...] aby nie było uwag ze strony rodziców/opiekunów dziecka” (s. 182).

W kontekście publikacji *Żołnierze wyklęci* warto zwrócić uwagę na jeszcze jedną kwestię, która nie została poruszona w pracy Paul i Zajęca: książka ta, jako jedyna z wybranych przez autorów pozycji wydawniczych, zachęca młodego odbiorcę do samodzielnej aktywności – jest to książka do kolorowania zawierająca elementy do naklejania. Ten „jednorazowy” charakter publikacji może powodować, że nie jest ona gromadzona w bibliotekach publicznych, a przez to pozostaje nieznana bibliotekarzom, o czym wspomina również w swojej niedawnej recenzji książki Paul i Zajęca Grażyna Lewandowicz-Nosal (2023, s. 16). Być może bardziej trafnym – umożliwiającym uzyskanie pełniejszych lub ciekawszych odpowiedzi – wyborem byłaby inna, bardziej „literacka” publikacja poruszająca tematykę historyczną. W opracowanej przez Paul i Zajęca (2022, s. 32) tabeli tematów kontrowersyjnych społecznie badanych przez CBOS jako zjawisko kontrowersyjne pojawia się szeroko pojęta kategoria „wydarzenia historyczne”, umożliwiająca właściwie dowolny wybór publikacji dla dzieci o tej tematyce. Ciekawym wyborem mogłaby na przykład okazać się książka z popularnej serii *Wojny dorosłych – historie dzieci* z Wydawnictwa Literatura, przedstawiającej zarówno dawne, jak i współczesne konflikty, a także

choćby temat uchodźstwa – również uważany za kontrowersyjny i polaryzujący społeczeństwo.

Podczas lektury może pojawić się również kilka uwag odnoszących się do języka pracy. Choć w przeważającej części tekstu autorzy operują poprawnym, naukowym stylem, to jednak nie udało się im momentami uniknąć pewnych niezręczności stylistycznych i językowych. Jako przykład posłużyć może fragment otwierający publikację: „Czytelniku, czytelniczko, nim zaczniesz czytać dalej, wróć na chwilę myślami do krainy dzieciństwa. Czy widzisz kolorowy krajobraz, pozbawioną trosk zabawę, czy coś na tym obrazie jest ciemniejsze i nieprzyjemnie uwiera?” (Paul, Zając, 2022, s. 9). Choć nie można niniejszemu wprowadzeniu odmówić retorycznych ambicji, to jednak nie jest to najbardziej trafny wstęp do publikacji naukowej; zdaje się on przynależeć raczej do sfery języka publicystycznego umiarkowanie wysokich lotów – lub, być może, stanowi świadomą stylizację na język „baśniowy”. Zastanawia także raczej niepotrzebne użycie w zakończeniu książki, podczas wymieniania podsumowujących ustaleń, angielskiego zwrotu *at last but not at least* (Paul, Zając, 2023, s. 210). Podczas lektury można zauważyć wreszcie kilka literówek i przeoczeń interpunkcyjnych. Wszystkie te uwagi tyczą się jednak zaledwie szczegółów; nie wynikają one z chęci nadmiernie drobiazgowego doszukiwania się błędów, a jedynym ich celem jest wskazanie, co mogłoby uczynić pracę Paul i Zająca lepszą i bardziej przystępną.

We fragmencie książki poświęconym regulacjom odnoszącym się do wolności dostępu do zbiorów i zasobów bibliotecznych autorzy pracy *Otwarcia / ostrożni / niezdecydowani...* wprost piszą o tym, że w polskim piśmiennictwie profesjonalnym brakuje głosów poruszających problematykę ograniczeń udostępniania publikacji potencjalnie kontrowersyjnych w bibliotekach dla młodych odbiorców (Paul, Zając, 2022, s. 55). Nie będzie chyba nadużyciem stwierdzenie, że recenzowana publikacja stanowi jeden z takich głosów. Być może za pewien czas stanie się także ciekawym świadectwem współczesności – choć jednocześnie przykład amerykański pokazuje, że trudno powiedzieć, w którą stronę podąży namysł nad kontrowersyjnymi tematami w literaturze dla najmłodszych odbiorców: czy za kilka lub kilkanaście lat w Polsce nikogo nie będzie już dziwił transpłciowy bohater czy motyw depresji w publikacji dla dzieci, czy może wręcz przeciwnie – opinia publiczna, rodzice i opiekunowie, a także sami bibliotekarze dążyć będą do tego, żeby ograniczać dostęp dzieci do tematów potencjalnie kontrowersyjnych, zachować mit „nieskazitelnego” dzieciństwa i, jak wspomina jedna z ankietowanych osób, „nie zasmucić, nie pogłębić trosk, [...] dodawać otuchy” (s. 185). Sposób ujęcia tematu w publikacji pokazuje wreszcie, jak wiele jeszcze pozostało na ten temat do powiedzenia, przede

wszystkim ze strony samych bibliotekarzy. Choć już teraz książka stanowi ważny głos w środowisku bibliotekoznawczym, to jednocześnie treść badań zostawia niedosyt – z jednej strony z powodu nadmiaru odpowiedzi beztreściowych i niewielkiej znajomości omawianych publikacji, z drugiej – ze względu na to, że tak naprawdę najciekawsze ujęcie tematu znalazło się w otwartych wypowiedziach bibliotekarzy, które stanowią właściwie jedynie „dodatek” do analizy. Być może środowisko doczeka się jeszcze pracy na zbliżony temat, ale z większą zawartością wypowiedzi samych zainteresowanych, opisanie doświadczeń ze współpracownikami, rodzicami, opiekunami, wreszcie – co byłoby chyba najciekawsze – samymi najmłodszymi czytelnikami.

Bibliografia

- Dahle, G., Nyhus, S. (2010). *Włosy mamy* (H. Garczyńska, tłum.). EneDueRabe. (wyd. oryg. 2007).
- Dahle, G., Nyhus, S. (2013). *Zły pan* (H. Garczyńska, tłum.). EneDueRabe. (wyd. oryg. 2003).
- de Haan, L., Nijland, S. (2010). *Król i król* (S. Paszkiet, tłum.). AdPublik. (wyd. oryg. 2000).
- Dunin, J. (1992). Biblioteka a wolność myśli. *Przegląd Biblioteczny*, 1, 27–34.
- Garcia-Febo, L., Hustad, A., Rösch, H., Sturges, P., Vallotton, A. (2012). *Kodeks etyki IFLA dla bibliotekarzy i innych osób zatrudnionych w sektorze informacyjnym* (Z. Gębołyś, tłum.). Pobrane 28 maja 2023 z: <https://www.ifla.org/wp-content/uploads/2019/05/assets/faife/codesofethics/polishcodeofethicsfull.pdf>.
- Holzwarth, W., Erlbruch, W. (2015). *O małym krecie, który chciał wiedzieć, kto mu narobił na głowę* (Ł. Żebrowski, tłum.). Hokus-Pokus. (wyd. oryg. 1989).
- Korpyś, I., Ginalska, N., Wiśnicka, A. (2017). *Żołnierze wyklęci*. Sfinks.
- Lewandowicz-Nosal, G. (2023). Kontrowersyjne książki dla dzieci. *Poradnik Bibliotekarza*, 1, 16–17.
- McNichols, S., Jennings, J., Herthel, J. (2019). *Mam na imię Jazz* (A. Abroziak, tłum.). Krytyka Polityczna. (wyd. oryg. 2014).
- Paul, M., Zając, M. (2022). *Otwarcie / ostrożni / niezdecydowani. Opinie i postawy bibliotekarzy publicznych względem kontrowersyjnych książek dla dzieci*. Wydawnictwo Naukowe i Edukacyjne SBP.
- Rankin, C. (2018). *Wytyczne IFLA dla bibliotek obsługujących dzieci w wieku 0–18 lat* (D. Grabowska, G. Lewandowicz-Nosal, R. Brzóska, tłum.). Pobrane 28 maja 2023 z: https://repository.ifla.org/bitstream/123456789/247/1/ifla-guidelines-for-library-services-to-children_aged-0-18-pl.pdf.
- Żmigrodzki, Z. (1996). *Patologia biblioteczna*. Wydawnictwo UŚ.